

ПРАВО НА НАВЧАННЯ РІДНОЮ МОВОЮ

Центральноевропейська традиція
і приклад Закарпаття

ПРАВО НА НАВЧАННЯ РІДНОЮ МОВОЮ

Центральноевропейська традиція
і приклад Закарпаття

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Науково-дослідний центр імені А. Годинки

ПРАВО НА НАВЧАННЯ РІДНОЮ МОВОЮ

**Центральноевропейська традиція
і приклад Закарпаття**

Редактори
М. Товт, С. Черничко

«Аутдор-Шарк»
Ужгород, 2018

УДК: 342.725(477.87) „1867/2018”

П–89

Видання містить фрагменти законів, що регулюють право на навчання рідною мовою у практиці держав, до яких територія сучасного Закарпаття входила від 1867 року до часу проголошення незалежності України. Цитуються також законодавчі акти суверенної України, якими надавалося право представникам національних меншин на навчання рідною мовою. Розглядається також, як регулюють питання мови освіти в сусідніх країнах, а саме, у Словаччині, Угорщині та Румунії. Право на навчання рідною мовою були забезпечені усіма державами, до яких належала територія сучасного Закарпаття упродовж 150 років. Першим і єдиним винятком є стаття 7 Закону України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року, що залишає право на одержання освіти рідною мовою для представників національних меншин виключно на рівнях дошкільної і початкової освіти й тільки поряд із державною мовою. Тексти подаються мовами оригіналу та в українському перекладі.

Складено в Науково-дослідному центрі ім. А. Годинки
Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II

Редактори:

кандидат юридичних наук М. ТОВТ, доктор габіл. С. ЧЕРНИЧКО

Наукові рецензенти:

- доктор габіл. І. ВАНЧО, Нітрянський університет імені філософа Я. Коменського (Словаччина);*
- професор А. БЕНЕ, Клузький університет імені Бабеша-Бойяї (Румунія);*
- доктор філософії Ч. ФЕДИНЕЦЬ, Інститут етнонаціональних досліджень Угорської Академії Наук (Угорщина);*
- професор, доктор політичних наук Д. ТКАЧ, Університет КРОК (Україна).*

Неофіційний переклад текстів виконали викладачі
Кафедри філології Закарпатського угорського інституту
ім. Ференца Ракоці II

Обкладинка: *О. ДОБОШ*

Відповідальний за випуск: *кандидат педагогічних наук І. ОРОС*

Видруковано ПП «АУТДОР – ШАРК»

88000, м. Ужгород, пл. Жупанатська, 15/1.

ISBN: 978-617-7132-89-8

**© Закарпатський угорський інститут
ім. Ференца Ракоці II, 2018**

ЗМІСТ

Вступ	7
Частина I. Історичне минуле: право на навчання рідною мовою у перспективі 150 років	11
Угорське Королівство (в межах Австро-Угорської Монархії) 1867–1918	13
Чехословацька Республіка 1919–1939	17
Карпатська Україна 1938–1939	20
Угорське Королівство 1938–1944	21
Радянський Союз 1945–1991	22
Частина II. Практика України: перші 25 років незалежності	27
Частина III. Україна: Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 5 вересня 2017 р.	35
Частина IV. Сучасна практика найближчих сусідів: право на навчання рідною мовою у Словаччині, Угорщині, Румунії	41
Словацька Республіка	43
Угорщина	47
Румунія	53
Післямова	57

ВСТУП

Дискусії, які протягом 2017-2018 рр. розгорілися навколо статті 7 Закону України «Про освіту»¹, поступово перетворилися на один із найгостріших проблемних питань як внутрішнього політичного життя, так і зовнішніх відносин України. Сутність проблеми полягала – полягає у тому, що, на відміну від попереднього, або усупереч попереднім регулюванням, які передбачали дві, видавалося фундаментальні права громадян у мовному сегменті освіти, а саме: право на освіту рідною мовою та право на вибір мови навчання, приймаючи новий освітній закон, український законодавець встановив винятковість української мови, як мови освіти в державних навчальних закладах. Залишивши при цьому право на одержання середньої освіти рідною мовою тільки для корінних народів, але виключно в навчальних закладах комунальної форми власності, та тільки поряд із державною мовою. А для представників національних меншин таку можливість закон припустив тільки на рівнях дошкільної і початкової освіти, й звісно, тільки поряд із державною мовою, виключно в окремих класах з навчанням мовою відповідної національної меншини.

До розв'язання проблеми залучалися і залучаються навіть такі авторитетні міжнародні організації,

¹ <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

як Європейська комісія за демократію через право (Венеціанська комісія).² Предметом дискусії є встановлення правомірності або неправомірності таких дій, тобто у тому, чи порушує чинна редакція статті 7 Закону України «Про освіту» права національних та мовних меншин України, або не?

А у зв'язку з тим, що, окрім представників спільнот національних меншин, окремі сусідні держави наполегливо вимагають від України відновлення попереднього статус-кво в цій сфері суспільних відносин, предметом дискусії стає і питання правомірності такої поведінки цих держав.

Головним аргументом на користь прийняття вказаної законодавчої новації представники як органів влади, так і громадськості, виявляють незнання, або володіння на неналежному рівні державною мовою представників окремих національних меншин. У цьому контексті прибічники такого регулювання залюбки приводять приклад угорців Закарпаття. При цьому, обґрунтовуючи таку свою позицію, вони нехтують не тільки мовними особливостями угорців та фундаментальними недоліками викладання української мови в освітніх закладах з угорською мовою навчання, а також і

² Див.: Висновок щодо положень закону про освіту від 5 вересня 2017 року, стосовно використання державної мови та мов меншин, а також інших мов у освіті // Прийнятий венеційською комісією на її 113-му пленарному засіданні 11 грудня 2017 р. // Висновок № 902/2017

історичними особливостями та традиціями краю, в якому вони проживають.

Адже адміністративно-територіальна одиниця, відоме сьогодні під назвою Закарпаття (Закарпатська область), яка межує з чотирма країнами Євросоюзу, була утворена в 1919 р. як одна з самоврядних регіонів міжвоєнної Чехословацької Республіки. Область є строкатою в етнічному і мовному плані, тут поруч співіснують різні етноси, мови, конфесії, культури. Край лежить на межі західної і східної християнських цивілізацій, тут взаємо накладаються різні мовні та культурні кордони.

Особлива в цьому аспекті й історія регіону, адже край за останні 150 років входив до різних держав:

Держави	Період (роки)
Угорське Королівство у складі Австро-Угорської Монархії	1867–1918 рр.
Чехословацька Республіка	1919–1939 рр.
Карпатська Україна	1938–1939 р.
Угорське Королівство	1938–1944 рр.
Українська РСР у складі СРСР	1945–1991 рр.
Україна	від 1991 р

У цьому виданні, подаючи у хронологічній послідовності та у розрізі держав законодавчі акти (конституційні положення та нормативні тексти відповідних законів) мовою оригіналу та наводячи їх переклад українською мовою, укладачі мають на меті довести до читачів традиційність надання освіти

рідною мовою в різних державних формаціях, до складу яких протягом останні півтора сторіччя входили землі сучасного Закарпаття. Демонструємо також те, що у цих державах, а також у всіх державах-сусідах України, які є членами ЄС, така традиція є сталою практикою. А також бажаємо наблизити читача до розуміння сутності позицій, які займають різні сторони в цій дискусії.

М. Товт, С. Черничко

м. Берегово, 28 вересня 2018 р.³

³ У першу річницю ухвалення нового Закону України «Про освіту».

Частина I

ІСТОРИЧНЕ МИНУЛЕ:

**право на навчання рідною мовою
у перспективі 150 років**

УГОРСЬКЕ КОРОЛІВСТВО
(в межах Австро-Угорської Монархії)
1867–1918

**1868. évi XLIV. törvénycikk a nemzetiségi
egyenjogúság tárgyában**

14. § Az egyházközségek, egyházi felsőségeik törvényes jogainak sérelme nélkül anyakönyveik vezetésének s egyházi ügyeik intézésének, nemkülönben – az országos iskolai törvény korlátai között – iskoláikban az oktatásnak nyelvét tetszés szerint határozhatják meg.

17. § Az állam s illetőleg a kormány által már állított, vagy a szükséghez képest állítandó tanintézetekben a tanítási nyelvnek meghatározása, a mennyiben erről törvény nem rendelkezik, a közoktatási minister teendőihez tartozik. De a közoktatás sikere, a közművelődés és közjólét szempontjából az államnak is legfőbb célja levén; köteles ez az állami tanintézetekben a lehetőségig gondoskodni arról, hogy a hon bármely nemzetiségű, nagyobb tömegekben együtt élő polgárai az általok lakott vidékek közelében anyanyelvökön képezhessék magukat egészen addig, hol a magasabb akadémiai képzés kezdődik.

**Закон №XLIV «Про рівноправність
національностей» від 1868 р.**

§ 14. Релігійні громади, не порушуючи історичного права церковного керівництва, можуть вільно обирати мову для ведення метричних книг, вирішення церковних справ, а також для навчання у

конфесійних школах – у межах норм освітнього законодавства.

§ 17. У заснованих державою або в таких, що будуть у разі необхідності засновані державою, школах визначення мови навчання належить до компетенції міністра освіти, якщо інше не передбачене законодавством. Але з метою успіху освітнього процесу, з точки зору забезпечення загального розвитку та суспільного добробуту держава ставить собі за мету і повинна по можливості подбати у місцях компактного проживання національностей про створення для громадян таких місцевостей освіти рідною мовою аж до вищого академічного рівня.

Джерело:

Netjogtár.

<https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=86800044.TV&targetdate=&printTitle=1868.+%C3%A9vi+XLIV.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev>

1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában

58. § Minden növendék anyanyelvén nyerje az oktatást, a mennyiben ez a nyelv a községben divatozó nyelvek egyike. Vegyes ajku községben ez okból oly tanító alkalmazandó, a ki a községben divatozó nyelveken tanítani képes. Népesebb községekben, a hol többféle nyelvű lakosok tömegesen laknak, a mennyire a községereje engedi, különböző ajkú segédtanítók is választatnak.

Закон №XXXVIII «Про навчання в народних школах» від 1868 р.

§ 58. Усі учні мають отримувати освіту рідною мовою, якщо така мова є однією з поширених у населеному пункті. У випадку змішаного за національною ознакою населення використовується вчитель, який здатний навчати мовами, поширеними у населеному пункті. У більших населених пунктах, де масово проживають мешканці, що розмовляють багатьма мовами, можуть (при наявності відповідних ресурсів у громади) використовуватися помічники вчителя, що розмовляють різними мовами.

Джерело:

Netjogtár.

<https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=86800038.TV&targetdate=&printTitle=1868.+%C3%A9vi+XXXVIII.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev>

**1907. évi XXVII. törvénycikk a nem állami
elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi
és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól
(„Lex Apponyi”)**

18. § Az 1868:XLIV. tc. 14. §-ának az a rendelkezése, mely szerint az egyházközségek iskoláikban az oktatásnak nyelvét tetszés szerint határozhatják meg, akkép értelmezendő, hogy szabadságukban áll oktatási nyelvül vagy az állam nyelvét, vagy a gyermekek anyanyelvét megállapítani, fenmaradván természetesen ez utóbbi esetben a magyar nyelvnek tanítására vonatkozó törvényes intézkedések feltétlen érvénye és hatálya.

**Закон № XXVII «Про правовий статус
недержавних початкових шкіл та про оплату
народних вчителів» від 1907 р.**

§ 18. Норми § 14 Закону №XLIV від 1868 р. про вільний вибір мови навчання в конфесійних школах треба трактувати так, що вони мають право обрати мовою навчання або державну мову або рідну мову дітей, при цьому в останньому випадку необхідно забезпечити виконання законодавства про викладання угорської мови.

Джерело:

Netjogtár.

<https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=90700027.TV&targetdate=&printTitle=1907.+%C3%A9vi+XXVII.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&refer=1000ev>

ЧЕХОСЛОВАЦЬКА РЕСПУБЛІКА
1919–1939

**189/1919 Sb. Zákon o školách národních
a soukromých ústavech vyučovacích
a vychovávacích**

§ 1. Veřejná obecná škola národní může býti zřízena v každé obci, ve které podle tříletého průměru jest nejméně 40 dětí školou povinných, když ve školní obci není veřejné školy s jazykem vyučovacím, který jest řečí mateřskou těchto dětí.

Vyučovací jazyk takové národní školy musí býti totožný s mateřským jazykem dětí, o něž jde.

**Закон №189/1919 «Про народні школи і
приватні навчальні та виховні заклади» від 3
квітня 1919 р.**

§1. Загальноосвітня школа може бути заснована в будь-якому муніципалітеті, де за останні три роки у середньому є, принаймні, 40 дітей, для яких школа є обов'язковою, коли шкільний муніципалітет не є школою з державною мовою навчання, яка є рідною мовою цих дітей.

Мова навчання такої національної школи повинна бути ідентичною рідній мові відповідних дітей.

Джерело: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1919/040-1919.pdf>

121/1920 Sb. Zákon, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky Pozn.: Též se užívá označení Ústava Československé republiky

§ 131. V městech a okresích, v nichž jest usedlý značný zlomek státních občanů československých jiného jzyka než československého, zaručuje se dětem těchto československých občanů veřejném vyučování v mezích všeobecné úpravy vyučovací přiměřená příležitost, by se jim dostalo vyučování v jejich vlastní řeči, při čemž vyučování československé řeči může býti stanoveno povinným.

Закон №121/1920, Конституційна Грамота Чехословацької Республіки

§ 131. У містах і районах, де проживає значна частка чехословацьких громадян, для яких рідною є не чехословацька мова, для дітей таких чехословацьких громадян у межах загальних вимог стосовно освітнього процесу необхідно забезпечити можливість навчатися рідною мовою, при цьому вивчення чехословацької мови може бути обов'язковим.

Джерело: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/026-1920.pdf>

**122/1920 Sb. Zákon podle § 129 ústavní listiny,
jímž se stanoví zásady jazykového práva v
republice Československé**

§ 5 Vyučování ve všech školách, zřízených pro příslušníky národních menšin, děje se jejich jazykem, rovněž kulturní instituce pro ně zřízené spravují se tímto jazykem

**Закон №122/1920 «Про мови»
Чехословацької Республіки**

§ 5 У школах, відкритих для національних меншин, навчання здійснюється їхньою мовою.

Джерело: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/026-1920.pdf>

**КАРПАТСЬКА УКРАЇНА
1938–1939**

**Розпорядження Міністерства
культу, шкіл і народної освіти в Хусті з дня
25 листопада 1938 про мову (язик) навчання**

§1. На основі § 58. зак. арт. XXXVIII з року 1868 заряджується, що кожний ученик має бути навчаний в своїй рідній мові, оскільки та мова вживається в дотичній громаді.

Джерело: *Нова Свобода*, ч. 138 від 15 грудня 1938 р.
<http://litopys.org.ua/volosh/volosh41.htm>

УГОРСЬКЕ КОРОЛІВСТВО
1938–1944

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium
133.200/IX. 1939. sz. rendelete

I. 8. A szlovák, vagy ruszin, vagy német tanítási nyelvű iskolákban az államnyelvnek, mint tantárgynak kötelező tanítása mellett anyanyelven folyik a tanítás.

Наказ №133.200/IX. 1939
Міністерства у справах релігії та освіти

I. 8. У школах з навчанням словацькою, угроруською або німецькою мовою навчання, поряд з викладанням державної мови як обов'язкового предмету, навчання проводиться рідною мовою.

Джерело: Газета «*Hivatalos Közlöny*» [Офіційний вісник] № 9 від 1 травня 1939 р., с. 127.

https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Hivatalos_Kozlony_1939/

РАДЯНСЬКИЙ СОЮЗ
1945–1991

КОНСТИТУЦИЯ (Основной Закон)
СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ
РЕСПУБЛИК

*Принята на внеочередной седьмой сессии Верховного
Совета СССР девятого созыва 7 октября 1977 г.*

Статья 45. Граждане СССР имеют право на образование.

Это право обеспечивается бесплатностью всех видов образования, осуществлением всеобщего обязательного среднего образования молодежи, широким развитием профессионально-технического, среднего специального и высшего образования на основе связи обучения с жизнью, с производством; развитием заочного и вечернего образования; предоставлением государственных стипендий и льгот учащимся и студентам, бесплатной выдачей школьных учебников; возможностью обучения в школе на родном языке; созданием условий для самообразования.

КОНСТИТУЦІЯ (Основний Закон)
СОЮЗУ Радянських Соціалістичних Республік

*Прийнята на позачерговій сьомій сесії Верховної
Ради СРСР дев'ятого скликання 7 жовтня 1977 р.*

Стаття 45. Громадяни СРСР мають право на освіту.

Це право забезпечується безкоштовністю всіх видів освіти, здійсненням загальної обов'язкової середньої освіти молоді, широким розвитком професійно-

технічної, середньої спеціальної та вищої освіти на основі зв'язку навчання з життям, з виробництвом; розвитком заочної і вечірньої освіти; наданням державних стипендій та пільг учням і студентам, безплатною видачею шкільних підручників; можливістю навчання в школі рідною мовою; створенням умов для самоосвіти.

Джерело: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1977.htm>

Конституція (Основний Закон) Української РСР 1978 р.

Стаття 43.

Громадяни Української РСР мають право на освіту. Це право забезпечується безплатністю всіх видів освіти, здійсненням загальної обов'язкової середньої освіти молоді, широким розвитком професійно-технічної, середньої спеціальної та вищої освіти на основі зв'язку навчання з життям, з виробництвом; розвитком заочної і вечірньої освіти; наданням державних стипендій та пільг учням і студентам; безплатною видачею шкільних підручників; можливістю навчання в школі рідною мовою; створенням умов для самоосвіти.

Джерело: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1978.html>

**Закон СССР об утверждении основ
законодательства Союза ССР и Союзных
Республик о народном образовании.
Ведомости ВС СССР, 1985, N 48, ст. 918**

Статья 3. Право граждан СССР на образование
Граждане СССР имеют право на образование.
Это право обеспечивается бесплатностью всех видов образования, осуществлением всеобщего среднего образования молодежи, широким развитием профессионально – технического, среднего специального и высшего образования на основе связи обучения с жизнью, с производством; развитием заочного и вечернего образования; предоставлением государственных стипендий и льгот учащимся и студентам; бесплатной выдачей школьных учебников; возможностью обучения в школе на родном языке; созданием условий для самообразования.

Статья 4. Основные принципы народного образования в СССР
Основными принципами народного образования в СССР являются: (...)
б) свобода выбора языка обучения: обучение на родном языке или на языке другого народа СССР (...).

**Закон про затвердження основ законодавства
Союзу РСР і союзних Республік
про народну освіту**

Стаття 3. Право громадян СРСР на освіту
Громадяни СРСР мають право на освіту.

Це право забезпечується безкоштовністю всіх видів освіти, здійсненням загальної середньої освіти молоді, широким розвитком професійно-технічної, середньої спеціальної та вищої освіти на основі зв'язку навчання з життям, з виробництвом; розвитком заочної і вечірньої освіти; наданням державних стипендій та пільг учням і студентам; безплатною видачею шкільних підручників; можливістю навчання в школі рідною мовою; створенням умов для самоосвіти.

Стаття 4. Основні принципи народної освіти в СРСР
Основними принципами народної освіти в СРСР є:
(...) б) свобода вибору мови навчання: навчання рідною мовою або мовою іншого народу СРСР (...).

Джерело: <http://www.zaki.ru/pagesnew.php?id=1831&page=1>

Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки Про народну освіту від 28.7.1974 р.

Стаття 3. Право громадян Української РСР на освіту
Відповідно до Конституції Союзу РСР і Конституції Української РСР громадяни Української РСР мають право на освіту.

Це право забезпечується безплатністю всіх видів освіти, здійсненням загальної обов'язкової середньої освіти молоді, широким розвитком професійно-технічної, середньої спеціальної та вищої освіти на основі зв'язку навчання з життям, з виробництвом; розвитком заочної і вечірньої освіти; наданням державних стипендій та пільг учням і студентам;

безплатною видачею шкільних підручників; можливістю навчання в школі рідною мовою; створенням умов для самоосвіти; організацією різних форм виробничого навчання і підвищення кваліфікації.

Стаття 4. Основні принципи народної освіти в Українській РСР

Основними принципами народної освіти в Українській РСР є: (...)

4) свобода вибору мови навчання: навчання рідною мовою або мовою іншого народу СРСР;

Стаття 26. Мова навчання в загальноосвітній школі

Учням загальноосвітньої школи надається можливість навчатися рідною мовою або мовою іншого народу СРСР. Батьки або особи, що їх замінюють, мають право вибирати для дітей за бажанням школу з відповідною мовою навчання. Крім мови, якою провадиться викладання, учні за бажанням можуть вивчати мову іншого народу СРСР.

Джерело:

http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T742778.html

Частина II

**ПРАКТИКА УКРАЇНИ:
перші 25 років незалежності**

УКРАЇНА

Декларації прав національностей України (1991)

Стаття 3. Українська держава гарантує всім народам і національним групам право вільного користування рідними мовами в усіх сферах суспільного життя, включаючи освіту, виробництво, одержання і розповсюдження інформації.

Джерело: *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1991, N 53, ст. 799. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>

Конституція України (1996)

Стаття 53, ч.5

Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

Джерело: *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

Закон України «Про мови в Українській РСР» (1989)

Стаття 25. Мова виховання та одержання освіти
Вільний вибір мови навчання є невід'ємним правом громадян Української РСР.

Українська РСР гарантує кожній дитині право на виховання і одержання освіти національною мовою. Це право забезпечується створенням мережі дошкільних установ та шкіл з вихованням і навчанням українською та іншими національними мовами.

Стаття 26. Мова виховання в дитячих дошкільних установах

В Українській РСР виховання в дитячих дошкільних установах, в тому числі в дитячих будинках, ведеться українською мовою.

У місцях компактного проживання громадян інших національностей можуть створюватись дитячі дошкільні установи, де виховання дітей ведеться їхньою національною або іншою мовою.

В дитячих дошкільних установах в разі необхідності можуть створюватись окремі групи, в яких виховання ведеться іншою мовою, ніж в установах в цілому.

Стаття 27. Мова навчання і виховання в загально-освітніх школах

В Українській РСР навчальна і виховна робота в загальноосвітніх школах ведеться українською мовою.

У місцях компактного проживання громадян інших національностей можуть створюватись загально-освітні школи, навчальна і виховна робота в яких ведеться їхньою національною або іншою мовою.

У випадках, передбачених у частині третій статті 3 цього Закону, можуть створюватись загальноосвітні школи, в яких навчальна і виховна робота ведеться мовою, спільно визначеною батьками школярів.

У загальноосвітніх школах можуть створюватись окремі класи, в яких навчальна і виховна робота ведеться відповідно українською мовою або мовою населення іншої національності.

Джерело: *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*, 1989, Додаток до N 45, ст. 631. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8312-11>

Закон України «Про національні меншини в Україні» (1992)

Стаття 6. Держава гарантує всім національним меншинам права на національно-культурну автономію: користування і навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови в державних навчальних закладах або через національно культурні товариства (...).

Джерело: *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, N 36, ст. 529. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>

Закон України «Про засади державної мовної політики» (2012)

Стаття 20. Мова освіти

1. Вільний вибір мови навчання є невід'ємним правом громадян України, яке реалізується в рамках цього Закону, за умови обов'язкового вивчення державної мови в обсязі, достатньому для інтеграції в українське суспільство.

2. Громадянам України гарантується право отримання освіти державною мовою і регіональними мовами або мовами меншин. Це право забезпечується через мережу дошкільних дитячих установ, загальних середніх, позашкільних, професійно-технічних і вищих державних і комунальних навчальних закладів з українською або іншими мовами навчання, яка створюється відповідно до потреб громадян згідно із законодавством України про освіту.

3. Потреба громадян у мові навчання визначається в обов'язковому порядку за заявами про мову навчання, які подаються учнями (для неповнолітніх - батьками або особами, які їх замінюють), студентами при вступі до державних і комунальних навчальних закладів, а також, у разі потреби, у будь-який час протягом навчання.

4. Державні і комунальні навчальні заклади у встановленому порядку створюють окремі класи, групи, в яких навчання ведеться іншою мовою, ніж у навчальному закладі в цілому, за наявності достатньої кількості відповідних заяв про мову навчання від учнів (для неповнолітніх - від батьків

або осіб, які їх замінюють), студентів згідно із законодавством України про освіту.

5. З метою підтримання нечисленних мовних груп у встановленому законом порядку встановлюються нормативи формування малокомплектних навчальних закладів, класів, груп і забезпечуються умови для їх функціонування.

6. Мова навчання у приватних навчальних закладах усіх освітніх рівнів визначається засновниками (власниками) цих закладів.

7. В усіх загальних середніх навчальних закладах забезпечується вивчення державної мови і однієї з регіональних мов або мов меншин. Обсяг вивчення регіональних мов або мов меншин визначається місцевими радами відповідно до законодавства про освіту з урахуванням поширеності цих мов на відповідній території.

8. У державних і комунальних загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням регіональними мовами вивчення предметів ведеться регіональними мовами (за винятком української мови і літератури, вивчення яких ведеться українською мовою).

9. Тести для зовнішнього оцінювання якості освіти укладаються державною мовою. За бажанням особи тести надаються у перекладі на регіональну мову або мову меншин (за винятком тесту з української мови і літератури).

10. Співбесіда або інші форми контролю, якщо такі передбачені при вступі у навчальний заклад,

проводяться державною мовою або мовою, якою здійснюється навчання у цьому закладі, за бажанням абітурієнта.

11. Держава забезпечує підготовку педагогічних кадрів для навчальних закладів з навчанням регіональними мовами або мовами меншин, здійснює методичне забезпечення такої підготовки.

12. Навчальні заклади можуть створювати класи, групи з навчанням іноземними мовами.

Джерело:

Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 23, ст. 218.
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>

Про втрату чинності Закону, як такого, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), див. Рішення Конституційного Суду № 2-р/2018 від 28.02.2018.

Частина III

УКРАЇНА:

**Закон України «Про освіту»
№ 2145-VIII від 5 вересня 2017 р.**

Закон України «Про освіту»
№ 2145-VIII від 5 вересня 2017 р.

Стаття 7. Мова освіти

1. Мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова.

Держава гарантує кожному громадянину України право на здобуття формальної освіти на всіх рівнях (дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої), а також позашкільної та післядипломної освіти державною мовою в державних і комунальних закладах освіти.

Особам, які належать до національних меншин України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної та початкової освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідної національної меншини. Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідної національної меншини поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) з навчанням українською мовою.

Особам, які належать до корінних народів України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної і загальної середньої освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідного корінного народу. Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідного корінного народу України поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) з навчанням українською мовою.

Особам, які належать до корінних народів, національних меншин України, гарантується право на вивчення мови відповідних корінного народу чи національної меншини в комунальних закладах загальної середньої освіти або через національні культурні товариства.

Особам з порушенням слуху забезпечується право на навчання жестовою мовою та на вивчення української жестової мови.

2. Заклади освіти забезпечують обов'язкове вивчення державної мови, зокрема заклади професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти - в обсязі, що дає змогу провадити професійну діяльність у вибраній галузі з використанням державної мови.

Особам, які належать до корінних народів, національних меншин України, іноземцям та особам без громадянства створюються належні умови для вивчення державної мови.

3. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування, насамперед англійської мови, в державних і комунальних закладах освіти.

4. У закладах освіти відповідно до освітньої програми можуть викладатися одна або декілька дисциплін двома чи більше мовами – державною мовою, англійською мовою, іншими офіційними мовами Європейського Союзу.

5. За бажанням здобувачів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти заклади освіти створюють можливості для вивчення

ними мови корінного народу, національної меншини України як окремої дисципліни.

6. Держава сприяє створенню та функціонуванню за кордоном закладів освіти, у яких навчання здійснюється українською мовою або вивчається українська мова.

7. Особливості використання мов в окремих видах та на окремих рівнях освіти визначаються спеціальними законами.

Джерело: *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2017, № 38-39, ст.380. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

Частина IV

**СУЧАСНА ПРАКТИКА
НАЙБЛИЖЧИХ СУСІДІВ:**

**право на навчання рідною мовою
у Словаччині, Угорщині, Румунії**

СЛОВАЦЬКА РЕСПУБЛІКА

245/2008 Z. z.

O VÝCHOVE A VZDELÁVANÍ a o zmene a doplnení niektorých zákonov (školský zákon) z 22. mája 2008

§ 12. Výchovno-vzdelávacie jazyk

(1) Výchovno-vzdelávacím jazykom podľa tohto zákona je vyučovací jazyk a výchovný jazyk.

(2) Vyučovacím jazykom v školách a výchovným jazykom v školských zariadeniach je štátny jazyk,⁹⁾ ak tento zákon neustanovuje inak.

(3) Deťom a žiakom občanov patriacim k národnostným menšinám a etnickým skupinám sa zabezpečuje okrem práva na osvojenie si štátneho jazyka aj právo na výchovu a vzdelanie v ich jazyku za podmienok ustanovených týmto zákonom. Súčasťou výchovy a vzdelávania v základných školách a stredných školách s iným vyučovacím jazykom, ako je štátny jazyk, je aj povinný vyučovací predmet slovenský jazyk a literatúra v rozsahu vyučovania potrebného na jeho osvojenie.

(4) Nepočujúcim deťom a žiakom sa zaručuje aj právo na výchovu a vzdelávanie primárne v slovenskom posunkovom jazyku.

(5) Podľa odseku 3 sa pre deti a žiakov občanov patriacim k národnostným menšinám výchova a vzdelávanie zaručuje

a) v školách a v triedach, v ktorých sa výchova a vzdelávanie uskutočňuje v jazyku príslušnej národnostnej menšiny,

b) v školách a v triedach, v ktorých je jedným z vyučovacích predmetov jazyk národnostnej menšiny a

vyučovacím jazykom ostatných vyučovacích predmetov je štátny jazyk; v týchto školách a v triedach sa môžu niektoré predmety vyučovať v jazyku národnostnej menšiny, najmä výtvarná výchova, hudobná výchova, telesná výchova,

c) v školských zariadeniach, v ktorých sa výchova uskutočňuje v jazyku národnostnej menšiny.

(6) Výchova a vzdelávanie sa môže uskutočňovať aj v cudzom jazyku (ďalej len "bilingválne vzdelávanie").

(7) Cudzím jazykom sa na účely tohto zákona rozumie jazyk iného štátu, s ktorým Slovenská republika uzavrela dohodu, podľa ktorej bola zriadená škola alebo trieda s druhým vyučovacím jazykom tohto štátu, alebo jazyk iného štátu, ktorého jazykom nie je jazyk národnostnej menšiny alebo etnickej skupiny. V škole alebo v triede s bilingválnym vzdelávaním je druhým vyučovacím jazykom cudzí jazyk. Školu alebo triedu s bilingválnym vzdelávaním možno zriadiť aj bez uzavretia dohody s iným štátom, ak sa výchova a vzdelávanie zabezpečuje v cudzom jazyku najmenej v troch povinných vyučovacích predmetoch.

(8) V školách alebo v triedach s bilingválnym vzdelávaním je súčasťou vzdelávania povinný vyučovací predmet slovenský jazyk a literatúra.

(9) Vyučovací jazyk, v ktorom sa predmet vyučuje, je zároveň aj jazykom, v ktorom sa skúška vykonáva, ak tento zákon neustanovuje inak.

Закон №245/2008 Z. z.
про ВИХОВАННЯ ТА ЗАГАЛЬНУ ОСВІТУ,
а також про доповнення і поправки деяких законів
(освітній закон)

12. § Мова виховання-навчання

(1) Відповідно до цього закону, під мовою виховання-навчання розуміється мова викладання та виховання.

(2) Мова викладання шкіл та мова виховання навчальних закладів є державна мова, якщо інше не передбачено цим Законом.

(3) Діти та учні батьків, що належать до національних меншин та етнічних груп, поряд з правом на оволодіння державною мовою, мають право на виховання та освіту рідною мовою в умовах, встановлених цим Законом. Невід'ємною частиною виховання та освіти, що проводиться не державною мовою, на рівні початкової та середньої освіти є вивчення словацької мови та літератури як обов'язкового предмета в обсязі, необхідному для його оволодіння.

(4) Глухим дітям і учням гарантується право на виховання та освіту словацькою жестовою мовою.

(5) Виховання та освіта дітей та учнів, що належать до національних меншин та етнічних груп, як зазначено у параграфі (3), забезпечується

(а) у школах та класах, де мовою виховання та мовою навчання є мова відповідної національної меншини,

б) у школах та навчальних закладах, в яких одним предметом є мова національної меншини, а мова викладання інших предметів є державна мова; у цих школах та класах деякі предмети, особливо образотворче мистецтво, музичне виховання та фізичне виховання, можуть викладатись мовою національної меншини,

(в) у навчальних закладах, де виховання та освіта проводиться мовою національної меншини.

(6) Виховання та навчання можуть проводитися також й іноземною мовою (далі – двомовна/білінгвальна освіта).

(7) Для цілей цього закону термін «іноземна мова» означає мову іншої держави, з якою Словацька Республіка уклала угоду і яка була встановлена школою або класом з мовою навчання іншої мови як другої, або школи чи класі, де мова іншої держави не є мовою національної меншини або етнічної групи. У двомовних школах чи класах друга мова навчання – іноземна мова. Двомовну школу чи клас можна створити без укладання контракту з іншою державою, якщо принаймні три обов'язкові предмети викладаються цією іноземною мовою.

(8) У двомовних школах або класах освіта включає вивчення словацької мову та літератури як обов'язкові предмети.

(9) Мова навчання, якою проводиться навчання зазначеного предмету, водночас є мовою мовою екзамену, якщо інше не передбачено цим законом.

Джерело: <http://torvenytar.sk/zakon-249>

УГОРЩИНА

Magyarország Alaptörvénye

XXIX. cikk

(1) A Magyarországon élő nemzetiségek államalkotó tényezők. Minden, valamely nemzetiséghez tartozó magyar állampolgárnak joga van önazonossága szabad vállalásához és megőrzéséhez. A Magyarországon élő nemzetiségeknek joguk van az anyanyelvhasználathoz, a saját nyelven való egyéni és közösségi névhasználathoz, saját kultúrájuk ápolásához és az anyanyelvű oktatáshoz.

Основний Закон Угорщини (Конституція)

Стаття XXIX

(1) Націоналісти, що проживають в Угорщині, є державотворчими факторами. Всі громадяни Угорщини, які є представниками національностей, мають право на вільне виявлення та збереження своєї ідентичності. Громадяни Угорщини, які є представниками національностей, мають право використовувати свою рідну мову, використовувати індивідуальні та спільні імена на своїй рідній мові, розвивати власну культуру та на навчання рідною мовою.

Джерело: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100425.ATV>

2011. évi CXС. törvény a nemzeti köznevelésről

3. §

(5) A nevelés-oktatás nyelve magyar, nemzetiségi óvodában és iskolában részben vagy egészben a nemzetiségek nyelve, a két tanítási nyelvű iskolában – külön jogszabály szerint – részben a célnyelv.

Закон про національну загальну освіту № CXС від 2011 р.

§3

(5) Мова навчання-виховання – угорська, у дитячих садках та школах національностей – частково або повністю мова національностей, в навчальних закладах з двомовним навчанням, відповідно до спеціального законодавства, є частково цільова мова.

Джерело: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv>

2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól

Preambulum utolsó bekezdés:

Magyarország védelemben részesíti a nemzetiségeket, biztosítja saját kultúrájuk ápolását, anyanyelvük használatát, az anyanyelvű oktatást, a saját nyelven való névhasználat jogát, kollektív részvételüket a közéletben, elősegíti a kulturális autonómiájuk megvalósulását, garantálja a valós közösségeik öngazgatáshoz, önkormányzatisághoz való jogát (...).

12. §

(1) A nemzetiséghez tartozó személynek joga van:

b) megtanulni anyanyelvét, részt venni anyanyelvű köznevelésben, oktatásban és művelődésben;

V. Fejezet. A nemzetiségek oktatási öngazgatása

22. §

(2) Az állam a magyarországi nemzetiségek anyanyelvét közösség-összetartó tényezőként ismeri el. Az állam tekintet nélkül arra, hogy a köznevelési intézménynek ki a fenntartója, támogatja a nemzetiségek által használt nyelv alkalmazását a nemzetiségi köznevelésben. A nemzetiségi köznevelés többletköltségét – jogszabályban meghatározott módon – az állam viseli.

(3) A nemzetiséghez tartozó gyermek – törvényes képviselője döntésétől függően – nemzetiségi anyanyelvű, vagy nemzetiségi kétnyelvű óvodai nevelésben, illetve nemzetiségi anyanyelvű, nemzetiségi kétnyelvű, vagy nemzetiségi nyelvoktató iskolai nevelésben-oktatásban, kiegészítő nemzetiségi nevelés-oktatásban vagy roma nemzetiségi köznevelésben jogosult részt venni. A roma nemzetiségi óvodai nevelés, iskolai nevelés-oktatás

folyhat kizárólag magyar nyelven, de a gyermek törvényes képviselőjének igénye alapján az intézményfenntartó köteles biztosítani a roma nyelv (romani, illetve beás) oktatását is. A 14. életévét betöltött, nem cselekvőkép-telen gyermek esetében a gyermek törvényes képviselője e döntési jogát a gyermekkel közösen gyakorolja, a köznevelési intézménybe történő beiratkozáskor.

(4) A nemzetiség anyanyelvű vagy anyanyelvi nevelése, nevelése-oktatása a helyi lehetőségek és igények szerint nemzetiségi óvodában, iskolában, iskolai osztályban vagy csoportban történhet.

(5) A településen meg kell szervezni és fenn kell tartani a nemzetiségi óvodai nevelést, továbbá a nemzetiségi iskolai nevelés-oktatást – a roma nemzetiség esetében a (3) bekezdés szerinti igénynek megfelelően – ha ezt ugyan-ahhoz a nemzetiséghez tartozó nyolc (gyermek) tanuló törvényes képviselője a fenntartótól kérte, és az óvodai csoport, iskolai osztály a nemzeti köznevelésről szóló törvény rendelkezései alapján megszervezhető.

Закон про права національностей № CLXXIX від 2011 р.

Преамбула, останній абзац:

Угорщина захищає національності, забезпечує підтримку їхньої власної культури, вживання рідної мови, освіти рідною мовою, право використовувати власні ім'я своєю рідною мовою, їх колективну участь у суспільному житті, сприяння реалізації їхньої культурної автономії, забезпечує їх громадам право на реальне самоврядування.

§12

- (1) Представники національностей мають право:
б) вивчати свою рідну мову, брати участь в освіті, навчанні та культурі рідною мовою;

Розділ V. Самоврядування національностей у сфері освіти

§22

(2) Держава визнає рідну мову національностей Угорщини як фактор поєднуючий співтовариства. Держава, незалежно від форми власності навчального закладу, підтримує використання мови національностей в освіті національностей. Додаткові витрати на освіту національностей покладені на державу на законодавчому рівні.

(3) Діти, що належать до етнічних меншин – на розсуд законного представника дітей – мають право на участь у дошкільній освіті рідною мовою національності, у двомовній формі навчання з мовою національності, а також мають право на участь в шкільній освіті рідною мовою національності, у двомовній формі навчання з мовою національності, на участь у додатковій шкільній програмі національностей, або національній формі виховання для ромів. Для ромів дошкільна освіта, шкільна освіта і навчання може проводитись виключно угорською мовою, але за вимогою законного опікуна дитини, гарантовано забезпечення вивчення ромської мови рома (романи або беаш).

(4) Виховання або навчання національностей рідною мовою, відповідно до місцевих можливостей і вимог, може проводитися у дошкільному закладі, школі, шкільному класі або групі.

(5) У поселенні повинна бути організована і підтримувана дошкільна освіта національностей, а також шкільна освіта національностей – у випадку ромської національності, відповідно до вимог пункту (3) – якщо законні представники вісім (дітей) учнів однієї і тієї ж національності це вимагають, та група дитячого садка, шкільний клас можуть бути організовані на основі положень Закону про національну загальну освіту.

Джерело: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100179.TV>

РУМУНІЯ

CONSTITUȚIA ROMÂNIEI

ARTICOLUL 32

(...)

(2) Învățământul de toate gradele se desfășoară în limba română. În condițiile legii, învățământul se poate desfășura și într-o limbă de circulație internațională.

(3) Dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale de a învăța limba lor maternă și dreptul de a putea fi instruite în această limbă sunt garantate; modalitățile de exercitare a acestor drepturi se stabilesc prin lege.

Конституція Румунії

Розділ 32

(...)

(2) Освіта проводиться румунською мовою на всіх рівнях. Відповідно до умов закону, освіта може проводитися такою на міжнародній світовій мові.

(3) Для осіб, які належать до національних меншин, гарантується право на вивчення їхньої рідної мови та право навчатися на цій мові; способи здійснення цих прав встановлюються законом.

Джерело:

http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?den=act2_1&par1=2#t2c1

Legea educației naționale **Legea nr. 1/2011**

Art. 10

(1) În România, învățământul este serviciu de interes public și se desfășoară, în condițiile prezentei legi, în limba română, precum și în limbile minorităților naționale și în limbi de circulație internațională.

(2) În fiecare localitate se organizează și funcționează unități de învățământ sau formațiuni de studiu cu limba de predare română și/sau, după caz, cu predarea în limbile minorităților naționale ori se asigură școlarizarea fiecărui elev în limba sa maternă în cea mai apropiată localitate în care este posibil.

Art. 45

(1) Persoanele aparținând minorităților naționale au dreptul să studieze și să se instruiască în limba maternă, la toate nivelurile, tipurile și formele de învățământ preuniversitar, în condițiile legii.

(2) În funcție de necesitățile locale se organizează, la cererea părinților sau tutorilor legali și în condițiile legii, grupe, clase sau unități de învățământ preuniversitar cu predare în limbile minorităților naționale.

Закон національної освіти. **Закон № 1/2011**

Стаття 10

(1) У Румунії освіта є послугою, що забезпечує публічні інтереси, і здійснюється відповідно до цього Закону румунською мовою, а також мовами національних меншин та мовами міжнародного обігу.

(2) У кожній місцевості організуються і діють освітні одиниці чи навчальні підрозділи з румунською

мовою навчання та/або, залежно від обставин, викладання та навчання мовами національних або мовних меншин, або проводиться навчання учнів на рідній мові в найближчому місцевості, де це можливо.

Стаття 45

(1) Особи, що належать до національних меншин, мають право на навчання та освіти рідною мовою на всіх рівнях, типів та форм загальної середньої освіти відповідно до законодавства.

(2) Згідно з місцевими потребами, групи, класи або підрозділи загальної середньої освіти з викладанням мов національних меншин організуються на прохання батьків або законних опікунів відповідно до закону.

Джерело:

http://www.dreptonline.ro/legislatie/legea_educatiei_nationale_leg_e_1_2011.php

ПІСЛЯМОВА

Подані вище тексти нормативно-правових актів свідчать про те, що закріплення за національними і мовними меншинами права на одержання освіти рідною мовою в регіоні було започатковано рівно 150 років тому в Законі Угорського Королівства №XLIV. Це право часом знайшло відображення в паризьких мирних договорах укладених Союзними та об'єднаними державами, зокрема і з центрально-європейськими державами, які були утворені по завершенню Першої світової війни, і, звісно, були закріплені в законах цих держав.

Після Другої світової війни з припиненням існування системи захисту меншин, яка діяла під егідою Ліги Націй, спеціального міжнародно-правового примусу для збереження-прологнації цих прав не було, але, керуючись принципом доброї традиції (звичаю), а також логікою здорового глузду, адже людина здатна набути знання саме рідною мовою, таке регулювання було збережено або відновлено.

При цьому слід відмітити, що зазвичай держави на практиці не завжди приймалися сумлінним виконанням своїх міжнародно-правових зобов'язань та приписів власних законів. Авторитетний українській вчений та громадський діяч Ігор Юхновський, який, будучи дитиною та юнаком на рідній Волині, пережив три окупації. Згадував про

навчання в кременецькій гімназії, яке розпочав за часі польської влади казав, що «вчився як у тумані», бо все було польською мовою. «Коли в 39-му році прийшли перші совети, все стало по-українськи. Магази́ни були завалені халвою та українськими підручниками. Я тоді ходив у 6-7 клас і вперше відчув, як важливо вчитися та думати на рідній мові. Так я став першим математиком у класі».⁴

Після зміни політичного та економічного укладу наприкінці 80-х, на початку 90-х ці держави й надалі зберегли регулювання з дотриманням принципів забезпечення права громадянам вибору мови навчання та права осіб належних до національних меншин на одержання освіти рідною мовою. І, звісно, ці держави без винятку приєдналися і до спеціальних документів Ради Європи: Рамкової конвенції про захист національних меншин і Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, учасницею яких є також і Україна.

Слід зазначити також, що право національних меншин на одержання освіти рідною мовою закріплені також і в двосторонніх договорах України з цими державами. Найбільш конкретні нормативно-правові приписи щодо цього містяться в договорах із Румунією та Угорщиною. Так, у Договорі про відносини добросусідства і співробітництва між

⁴ Ігор Юхновський. Академік без грамоти. Інтерв'ю // *Українська Правда* 06.08.2018 р. // Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/articles/2018/08/6/7186519/>

Україною та Румунією від 1997 року, ч.5 ст.13 гласить: «Договірні Сторони створюватимуть для осіб, які належать до української меншини в Румунії та румунської меншини в Україні, однакові умови для вивчення їх рідної мови. Договірні Сторони підтверджують, що вищезгадані особи мають право на отримання освіти рідною мовою в необхідній кількості шкіл та освітніх державних і спеціальних учбових закладів, розміщених відповідно до географічного розселення відповідних меншин».

Взаємні права та обов'язки сторін щодо дотримання прав національних меншин між Україною і Угорщиною закріплені у підписаному 31 травня 1991 року «Декларації про принципи співробітництва Української РСР і Угорської Республіки в галузі забезпечення прав національних меншин» та Протоколом до неї. Відповідно до п. 10 першого документа: «Сторони погодилися забезпечити належні можливості національним меншостям для навчання своїй рідній мові чи своєю рідною мовою на всіх рівнях навчання».

Вищенаведене дає нам підставі стверджувати про необґрунтованість та юридичну некоректність аргументацій і заяв окремих чинників державної влади та фахівців-експертів – прихильників припинення надання державою освітніх послуг мовами меншин в Україні.

Вважаємо за потрібне звернути увагу також на дискусію, що розгортається між сторонами щодо тлу-

мачення слів *чи* та *або*, які частенько знаходимо у нормативних текстах між словосполученнями „вивчення рідної мови” та „навчання рідною мовою”. Предмет спору полягає у тому, що хто повноважений приймати з цих питань рішення: громадянин, або державний орган. Як свідчать тексти вищенаведених документів, закордонний законодавець, а також і законодавство України до прийняття статті 7 Закону України „Про освіту”, у відповідності до загальних принципів сучасної доктрини захисту прав людини тлумачив цю дилему на користь особи-громадянина.

Узагальнюючи вищенаведене, можемо констатувати, що мовну та освітню політику в регіоні в усі епохи визначала сукупність різноманітних факторів. Розглядаючи історію мовної та освітньої політики на території сучасного Закарпаття, можемо відзначити, що за останні 150 років у регіоні кілька разів змінювалася державна або офіційна мова. В історичній перспективі за відносно короткий період такою мовою були угорська, чеська (чехословацька), українська, знову угорська, російська й українська. Мови меншин використовувалися в громадському житті, зокрема в офіційному діловодстві та в освіті практично протягом усього вказаного періоду, включно і перші 25 років незалежної Української Держави.

Мовна політика впливає і на те, які мови і яким чином вони присутні в освітньому процесі. Отже, мовна політика має опосередкований вплив на мовні

знання громадян. У різні періоди всім тим, для кого актуальна якраз тоді державна/офіційна мова була нерідною, щоб реалізуватися і розвиватися, доводилося вивчати різні мови. Залежало (і сьогодні залежить) від актуальної мовної політики також те, яку мову/мови обов'язково викладають у школах як державну/офіційно, тобто знання якої мови чи яких мов очікує держава від своїх громадян. Протягом ХХ століття в регіоні державна мова змінювалася шість разів, відповідно стільки ж разів змінювалося й те, яку мову обов'язково викладали в усіх школах краю в цій функції. При цьому **право на навчання рідною мовою за аналізовані нами 150 років забезпечувало та забезпечує законодавство кожної держави.**

Першою державою в регіоні, яка (від вересня 2017 року) відійшла від цієї традиції, стала Україна, яка створила прикрий прецедент, обмежуючи можливість отримання освіти для національних меншин рідною мовою рівнем початкової освіти.

М. Товт, С. Черничко

м. Берегово, 28 вересня 2018 р.

Право на навчання рідною мовою. Центрально-європейська традиція і приклад Закарпаття. / Редактори: М. Товт, С. Черничко, – Ужгород: Аутдор-Шарк, 2018. – 64 с. (українською мовою)

ISBN: 978-617-7132-89-8

Видання містить фрагменти законів, що регулюють право на навчання рідною мовою у практиці держав, до яких територія сучасного Закарпаття входило від 1867 року до незалежності України. Цитуються також законодавчі акти суверенної України, яким надавалося право представникам національних меншин на навчання рідною мовою. Також розглядається, як регулюють питання мови освіти у сусідніх країнах, а саме, у Словаччині, Угорщині та Румунії. Право на навчання рідною мовою були забезпечені усіма державами, до яких належала територія сучасного Закарпаття на протязі 150 років. Першим і єдиним винятком є стаття 7 Закону України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року, що залишає право на одержання освіти рідною мовою для представників національних меншин виключно на рівнях дошкільної і початкової освіти й тільки поряд із державною мовою. Тексти подаються мовами оригіналу та в українському перекладі.

**УДК: 342.725(477.87) „1867/2018”
II-89**

Науково-інформаційне видання
ПРАВО НА НАВЧАННЯ РІДНОЮ МОВОЮ
Центральноєвропейська традиція
і приклад Закарпаття

2018

Складено
в Науково-дослідному центрі ім. А. Годинки
Закарпатського угорського інституту
ім. Ференца Ракоці ІІ

Неофіційний переклад текстів виконали викладачі
Кафедри філології Закарпатського угорського інституту
ім. Ференца Ракоці ІІ

Редактори:

кандидат юридичних наук М. ТОВТ, доктор габіл. С. ЧЕРНИЧКО

Наукові рецензенти:

- доктор габіл. І. ВАНЧО, Нітрянський університет імені філософа Я. Коменского (Словаччина);*
- професор А. БЕНЕ, Клузький університет імені Бабеша-Бойяї (Румунія);*
- доктор філософії Ч. ФЕДИНЕЦЬ, Інститут етнонаціональних досліджень Угорської Академії Наук (Угорщина);*
- професор, доктор політичних наук Д. ТКАЧ, Університет КРОК (Україна).*

Обкладинка: *О. ДОБОШ*

Відповідальний за випуск: *кандидат педагогічних наук І. ОРОС*

Видруковано ПП «АУТДОР – ШАРК»

88000, м. Ужгород, пл. Жупанатська, 15/1. Тел.: 3-51-25.

E-mail: office@shark.com.ua

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія зт № 40 від 29 жовтня 2012 року.*

Гарнітура Georgia. Папір офсетний.

Формат видання 11,39x16,19/16.

Умовн. друк. арк. 0,38. Наклад: 250. Зам. № 16.